

81
F-22

FALSAFA ASOSLARI

7
22
TOSHKENT IRRIGATSIYA VA QISHLOQ XO'JALIGINI
MELIORATSIYALASH MUHANDISLARI INSTITUTI
O'ZBEKISTON FAYLASUFLARI MILLIY JAMIYATI
O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI

FALSAFA ASOSLARI

o'quv qo'llanma

O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti
Toshkent — 2018

UO'K: I(075)

KBK 87

F 22

Falsafa asoslari [Matn]: o'quv qo'llanma / Q.Nazarov [va boshq.]. — Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2018. — 380 b.

UO'K: I(075)

KBK 87

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan 2017-yilda tasdiqlangan yangi dastur asosida tayyorlangan mazkur qo'llanmada falsafaning umumnazariy masalalari, uning mantiq, etika va estetikaga doir yo'nalishlari bo'yicha umumiy ma'lumotlar, ushbu sohada qonunlar va kategoriyalar, asosiy tushunchalar va tamoyillar haqidagi bilimlar muxtasar tarzda bayon qilingan.

Ushbu kitobning 1–7-mavzulari Q. Nazarov, «Mantiq» — D. Fayzixojayeva, «Etika» va «Estetika» qismlari M. Nurmatova, A. Sher va N. Abdullayevlar, 8–9-mavzulari E. Qalqonov va B. Qandovlar tomonidan tayyorlangan. Uni nashrga tayyorlashda «Falsafa», «Falsafa asoslari», «Mantiq», «Etika», «Estetika» fanlari, falsafa tarixi va taraqqiyoti, mantiqshunoslik, axloqshunoslik hamda nafosatshunoslik kabi yo'nalishlarda chop etilgan kitob, qo'llanma va darsliklardan ijodiy foydalanildi.

Mazkur kitob ijtimoiy fan sohalari uchun mutaxassis tayyorlamaydigan oliy o'quv yurtlari talabalariga mo'ljallangan. U haqdagi taklif va mulohazalarni quyidagi manzilga yuborishingizni so'raymiz: Toshkent shahar, Matbuotchilar ko'chasi, 32-uy. Tel.: 239-88-61.

ISBN 978-9943-4788-8-6

© «O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati» nashriyoti, 2018.

MUQADDIMA

Muhtaram kitobxon!

Mana, siz «Falsafa» fanini o'rganishga kirishdingiz. «Bu qanday fan?», «U nimalar haqida bahs yuritadi?» degan savollar bilan ushbu kitobni ochdingiz. «Falsafani nima uchun o'rganish lozim?», «Undan olingan bilimlarni hayotda qo'llash mumkinmi?» kabi savollar ham xayolingizdan o'tgan bo'lishi mumkin.

Haqiqatan ham, falsafa qanday fan? Uning mazmun-mohiyati nimadan iborat? Bu fanni o'rganish insonga nima beradi? Keling, birgalikda ushbu savollarga javob topishga harakat qilaylik.

Avvalo, ta'kidlash joizki, insoniyat yaratgan ma'naviy boyliklar orasida falsafa ilmida to'plangan hikmatlar xazinasini, atoqli allomalar merosi, ularning asarlari, g'oya va ta'limotlari muhim o'rin tutadi. Har bir davrning buyuk donishmandlari o'z yurti va xalqining tafakkuri, ruhiyati hamda orzu-intilishlarini falsafiy ta'limotlarida ifoda etganlar, jamiyat farovonligi va millat ravnaqi uchun xizmat qiladigan yuksak g'oyalarni o'rtaga tashlaganlar. Xalqni buyuk maqsadlar sari yetaklovchi bunday g'oyalarning muayyan davr mafkurasiga aylanishida falsafiy bilimlar katta ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, har qanday zamonda ham insoniyat mavjud ekan, olam va odam qanday qonuniyatlar asosida yashaydi, o'zgaradi va taraqqiy etadi, degan savollarga javob izlaydi. Umrning mazmuni nimadan iborat, avlodlar ortidan avlodlar kelib-ketaverishida qanday ma'no bor kabi masalalar ham barchani o'ylantiradi. Ehtimol, o'zingiz ham shu singari bir-biridan murakkab savollarga duch kelgansiz, ularga javob izlagandirsiz? Bu masalalar haqida kimlar bittandir fikr almashib, bahslashgining ham kelar? Falsafa ana shunday masalalar bilan shug'ullanadi. U nihoyatda qadimiy fan. Olam va odamlar o'rtasidagi munosabatlar, inson qadri va umrning mazmuni, dunyodagi o'zgarishlar, o'zaro aloqadorlik va bog'liqlik hamda taraqqiyot masalalari falsafaning asosiy mavzulari hisoblanadi.

Ayni paytda ko'pchiligimiz «Inson — Yaratganning mo'jizasi, olamning gultoji, tiriklikning eng buyuk qadriyatidir», degan fikrga o'rganib qolganmiz. Har bir kishiga umr bir marta ato etilishi, avlodlar ortidan avlodlar kelishining abadiyat qonuni ekanligi ham barchamizga ayon. Shunday ekan, hayotning ma'nosi va umrning mazmuni nimadan iborat? Sermazmun va baxtli ya-

shashning barchaga mos keladigan hammabop modeli, maxsus usullari bormi? Nima uchun ba'zi insonlarning hayoti, faoliyati boshqalarga namuna, ibrat bo'ladi-yu, boshqalardan tuzukroq iz, biror-bir yaxshilik ham qolmaydi? Falsafaning azaliy muammolari bo'lgan bu kabi savollarga javob topish uchun o'z umri va salohiyatini bag'ishlagan ne-ne buyuk zotlar mutafakkirlar, allomalar o'tganlar.

Bunday masalalar yechimini topishda falsafiy tafakkur uslubining boshqa soha bilimlaridan farqi va samaradorligi ma'lum. Falsafiy bilimlardan bexabar, undan yiroq bo'lgan inson tevarakatrodagi, jamiyatdagi, narsa-hodisalardagi, tabiatdagi o'zgarishlar, yangilanishlarning asosan, tashqi tomonini sezgi a'zolari vositasida idrok qiladi. Lekin, nima uchun bu hodisa sodir bo'ldi? Nima uchun aynan shunday holatda, aynan shu vaqtda va makonda ro'y berdi? Bu tasodifiy hodisami yoki zaruriymi? Voqealar rivoji qanday davom etadi? Kelajakda qanday o'zgarishlarga olib keladi? kabi savollar ustida bosh qotirmaydi. Ushbu savollarga javob berishga imkon yarata-digan falsafiy bilimlar esa odamni fikrlashga majbur qiladi, olam va yashash sirlarini anglashga yordam beradi.

Qolaversa, biz yashayotgan olam turli-tuman darajada yaralgan: jonsiz narsalar, o'simliklar va hayvonot dunyosi, kishilik jamiyati. Tashqaridan qaraganda bular har qaysisi o'z qonun-qoidalariga ega bo'lgan alohida bir sistemalardir. Ammo ularni yaxlit bir tizim sifatida bog'lab turuvchi, o'zaro taqozo qiluvchi qandaydir bir bog'liqlik, sababiyat, qonuniyat mavjudmi? Narsa-hodisalarning ichki, tub mohiyatini bilish mumkinmi? Va bu bilimning xolis, obyektiv ekanligiga kim kafolat beradi? Shu va shu kabi savollarga javob berish uchun ham falsafiy bilimlar yordamga keladi, albatta. Falsafadan boshqa bilim sohalari yordamida bu savollarga javob berish biroz mushkullik tug'dirishi mumkin.

Alohida ta'kidlash joizki, juda ko'plab tabiatshunoslar, adabiyot, san'at va boshqa ijtimoiy sohalar vakillari, matematik, fizik, injener olimlar faoliyatida voqea-hodisalardagi o'zgarishlarning sababini, o'zaro aloqadorligini va ta'sirini ilg'ay olishdek yetuk falsafiy tafakkur va mushohada namoyon bo'ladi. Narsalarning tashqi tomoni, ko'rinishi emas, balki uning ichki tub mohiyatiga yetish, o'zgarishining sababini aniqlash hamda kelajagi to'g'risida fikrlar